

Sygn. akt III UK 167/04

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 listopada 2004 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Andrzej Wróbel (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Hajn

SSN Andrzej Wasilewski

Protokolant Anna Pęsko

w sprawie z wniosku E. B.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych II Oddziałowi w W.
z udziałem zainteresowanego M. W.
o podleganie ubezpieczeniu społecznemu,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw
Publicznych w dniu 25 listopada 2004 r.,
kasacji wnioskodawczynie
od wyroku Sądu Apelacyjnego w R.
z dnia 27 lutego 2004 r., sygn. akt III AUa .../03,

oddala kasację.

U z a s a d n i e n i e

Wnioskodawczynie E.B. i zainteresowany M.W. od 15 listopada 1993 r. prowadzili działalność gospodarczą w ramach spółki cywilnej o nazwie "P." z siedzibą w J.. Przedmiotem tej działalności były usługi rozrywkowe, pielęgniarские oraz stomatologiczno - ginekologiczne. Na zgodny wniosek stron,

zgłoszony 19 listopada 1999 r. nastąpiło wykreślenie powyższej działalności z ewidencji działalności gospodarczej przez Urząd Miasta w J. od dnia następnego tj. od 20 listopada 1999 r.

W czerwcu 1999 r. E.B. zaszła w ciążę. W związku z czasową niezdolnością do pracy trwającą od 27 października - 25 listopada 1999 r. przedłożyła na powyższy okres w ZUS Oddział w J. zaświadczenie o czasowej niezdolności do pracy, konsekwencją czego było wypłacenie na jej rzecz zasiłku chorobowego w kwocie 809,40 zł.

W tym samym dniu w którym nastąpiło wykreślenie z ewidencji działalności gospodarczej prowadzonej przez strony działalności, M.W. zgłosił samodzielne prowadzenie działalności w zakresie usług rozrywkowych " P. " z siedzibą w W..

W tym samym dniu również E.B. zgłosiła się do lekarza ginekologa (który wcześniej wydał jej zaświadczenie o czasowej niezdolności do pracy na wyżej wskazany okres), z prośbą o wydanie zaświadczenia o odzyskaniu z tym dniem zdolności do pracy. Leczący wnioskodawczyni lekarz wydał jej tego rodzaju zaświadczenie stwierdzając, że od 20 listopada 1999 r. jest zdolna do wykonywania pracy. Jeszcze tego samego dnia nastąpiło sporządzenie pomiędzy stronami umowy o pracę, na podstawie której E.B. miała wykonywać prace w pełnym wymiarze czasu pracy, polegającą na nadzorze salonów gier na terenie całej Polski za wynagrodzeniem miesięcznym wynoszącym 4 tysiące złotych. Jako datę rozpoczęcia pracy strony określiły dzień 22 listopada 1999 r.

Do ZUS Oddział w W. nastąpiło zgłoszenie wnioskodawczyni przez zainteresowanego do ubezpieczenia społecznego od 26 listopada 1999 r., na druku ZUS - ZUA wypełnionym 1 grudnia 1999r., następnie na kolejnych tego typu drukach wypełnionych 21 stycznia i 26 czerwca 2000 r. jako datę objęcia wnioskodawczyni ubezpieczeniem społecznym wskazany został dzień 22 listopada 1999 r.

Kolejne zaświadczenia o czasowej niezdolności do pracy E. B. uzyskała na okres od 25 - 30 listopada 1999r. i dalej na następny okres trwający do 13 marca 2000 r. W dniu 24 lutego 2000 r. E.B. urodziła dziecko.

Decyzją wydaną 7 lutego 2000 r. ZUS Oddział w J. odmówił E. B. prawa do zasiłku chorobowego za okres od 27 października - 25 listopada 1999 r.

wzywając ją jednocześnie do zwrotu wypłaconego zasiłku w kwocie 809,40 zł. a to w związku z ustaleniem, że w dniu 22 listopada 1999 r. podjęła ona pracę w pełnym wymiarze czasu pracy w Firmie "P." Usługi Rozrywkowe w W..

Decyzję tę zakwestionowała E.B. odwołaniem skierowanym do Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w K., który to wyrokiem wydanym 21 listopada 2000 r., sygn. akt IV U .../00 zmienił kwestionowaną nim decyzję poprzez przyznanie prawa do zasiłku chorobowego za okres od 27 października - 25 listopada 1999 r.

Od wyroku powyższego obie strony złożyły apelacje do Sądu II instancji, który to wyrokiem wydanym 11 września 2001 r. zmienił częściowo, zarówno zaskarżony wyrok jak i poprzedzającą go decyzję organu rentowego z dnia 7 lutego 2000 r., poprzez przyznanie E.B. prawa do świadczenia - za okres od 27 października - 19 listopada 1999 r.

Decyzją wydaną 12 września 2000 r. ZUS Oddział w W. stwierdził, że E.B. nie podlega od 22 listopada 1999 r. - ubezpieczeniom społecznym oraz ubezpieczeniu zdrowotnemu. W uzasadnieniu organ rentowy podniósł, że wolą stron nie było nawiązanie stosunku pracy, a czynność zawarcia umowy o pracę „należy traktować w celu obejścia prawa”. Dalej podał, że zawarta pomiędzy stronami umowa była pozorna i jej celem było uzyskanie przez E.B. prawa do zasiłku porodowego i macierzyńskiego w wyższej kwocie.

W odwołaniu skierowanym do Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w K. złożonym, tak przez E.B. jak i M.W., strony domagały się jej uchylenia, wskazując że od 22- 24 listopada 1999 r. na podstawie zawartej umowy o pracę E.B. faktycznie pracę wykonywała, dowodem czego jest potwierdzenie jej pobytu w M., B. i R.

W odpowiedzi na odwołanie, złożone przez E.B. pozwany organ rentowy ZUS Oddział w W., wniósł o jego oddalenie. W końcowym fragmencie odpowiedzi na odwołanie organ rentowy zawarł wniosek o odrzucenie odwołania złożonego przez M. W. „z uwagi iż nie jest stroną w sprawie”.

Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w K. wyrokiem z 4 grudnia 2001 r. zmienił zaskarżoną decyzję ustalając, że E.B. podlega ubezpieczeniu społecznemu oraz ubezpieczeniu zdrowotnemu z tytułu zatrudnienia na podstawie umowy o pracę od dnia 22 listopada 1999 r. oraz

zasądził na jej rzecz od pozwanego ZUS Oddziału w W. tytułem zwrotu kosztów zastępstwa adwokackiego, kwotę 200 zł.

W uzasadnieniu Sąd wskazał, że E.B. podjęła zatrudnienie w Spółce "P." od dnia 22 listopada 1999 r. i wykonywała pracę zgodnie z zawartą z M. W. umową o pracę. Brak jest natomiast jakichkolwiek dowodów na potwierdzenie sugestii zakładu, że powódka przekształcając swój status zatrudnienia miała zamiar chorować, by następnie uzyskać wyższy zasiłek chorobowy i macierzyński i itd.

Powyższy wyrok został zaskarżony apelacją przez ZUS - Oddział w W., zarzucając iż jego wydanie nastąpiło na skutek błędnej wykładni przepisów prawa materialnego przy wskazaniu na art. 85 i 58 k.c. w zw. art. 300 k.p. i dalej sprzecznych istotnych ustaleń Sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego jak i nie wyjaśnienia wszystkich istotnych okoliczności sprawy i naruszenia przepisów postępowania, przy wskazaniu na art. 149, 233 i 328 § 2 k.p.c.; wniósł o jego „uchylenie i oddalenie odwołania” względnie uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi I instancji.

Postanowieniem z dnia 19 listopada 2002 r., Sąd Apelacyjny uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu - Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w K., jednocześnie znosząc w całości postępowanie toczące się przed tym Sądem, stwierdzając nieważność postępowania z przyczyny wymienionej w art. 379 pkt 5 k.p.c., w sprawie bowiem toczącej się przed Sądem I instancji nie brał udziału zainteresowany M.W., który zaskarżył opisaną na wstępie decyzję, niezależnie od zakwestionowania jej przez E.B..

Sąd Apelacyjny wskazał Sądowi I instancji na konieczność ponowienia wszystkich dotychczasowych dowodów, przy jednoczesnym uwzględnieniu ewentualnych dalszych wniosków dowodowych stron.

Rozpoznając ponownie sprawę, Sąd I instancji ponowił wszystkie dowody, jednocześnie przeprowadzając dowód z przesłuchania, w charakterze strony, zainteresowanego M. W.

Wyrokiem wydanym 17 czerwca 2003 r., Sąd I instancji oddalił odwołanie. W uzasadnieniu wskazał na niekwestionowane przez strony okoliczności dotyczące prowadzonej wspólnie działalności gospodarczej w

ramach spółki cywilnej przez E.B. i M.W. do dnia 19 listopada 1999 r., jej charakteru, osiąganych z tego tytułu dochodów i jej wyrejestrowaniu jak i zawarciu pomiędzy stronami w dniu 20 listopada 1999 r. umowy o pracę. W dalszej kolejności Sąd dokonał szczegółowych ustaleń na podstawie zeznań świadków przesłuchanych w drodze pomocy sądowej przez Sąd Rejonowy w Ż., R., K., jak również zeznań złożonych przez E.B. i M.W., dotyczących jej pobytu w okresie od 22 do 24 listopada 1999 r. w Miejskim Domu Kultury w M., Gminnym Ośrodku Kultury w B., oraz w Miejskim Domu Kultury w R., wskazując jednocześnie na dokument sporządzony osobiście przez nią, w którym to nastąpiło potwierdzenie jej obecności, w powyższych miejscowościach w tym okresie, wskazując jednocześnie na sposób zgłoszenia jej do ubezpieczenia społecznego.

Dokonując oceny zawartej pomiędzy stronami umowy o pracę, Sąd stwierdził, że miała ona charakter fikcyjny i „nie spowodowała stosunku pracy”, jej celem była chęć uzyskania przez wnioskodawczynię ubezpieczenia pracowniczego korzystniejszego od posiadanego przez nią ubezpieczenia z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej.

Powyższy wyrok został zaskarżony apelacją przez zainteresowanego M.W., jak i wnioskodawczynię E.B..

Obydwie apelacje zawierały jednobrzmiące wnioski o uchylenie zaskarżonego wyroku, zmianę zaskarżonej decyzji i orzeczenie, że powódka podlega ubezpieczeniom społecznym od 22 listopada 1999 r., względnie jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania, jak i zasądzenie kosztów postępowania.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w R. wyrokiem z dnia 27 lutego 2004 r. Sygn. III AUa ../03 oddalił apelacje.

W ocenie tego Sądu, zaskarżony wyrok jest trafny i odpowiadający prawu, zaś w okolicznościach przedmiotowej sprawy nie występują przesłanki zaskarżenia, mogące wyrok ten wzruszyć.

Według Sądu Apelacyjnego, kwestią wymagającą rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie było, czy zawarta w dniu 20 listopada 1999 r. umowa o pracę pomiędzy M.W., a E. B. wywołuje skutek w postaci powstania pomiędzy stronami zobowiązania pracowniczego, od wyjaśnienia bowiem tej kwestii uzależnione

było ustalenie czy wnioskodawczyni podlega pracowniczemu ubezpieczeniu społecznemu jak i jego pochodnym, tj. chorobowemu i wypadkowemu, na podstawie wyżej przywołanych przepisów, czy też umowa powyższa nie wywołuje tego rodzaju skutku (czego ustalenia domaga się pozwany organ rentowy).

Według Sądu Apelacyjnego, rozstrzygając kwestię sporną Sąd I instancji prawidłowo ocenił zebrany w sprawie materiał dowodowy i na jego podstawie wyciągnął wnioski, które doprowadziły do dokonania z kolei trafnego ustalenia, że zawarta pomiędzy stronami w dniu 20 listopada 1999 r. umowa o pracę w istocie sprowadzała się do formalnie wyrażonej woli stron określających ją jako zobowiązanie pracownicze w sytuacji, kiedy faktycznie nie nastąpiło nawiązanie stosunku pracy. Zgłoszenie przez zainteresowanego, wnioskodawczyni do ubezpieczenia społecznego miało charakter fikcyjny. Prawidłowo zatem Sąd I instancji ustalił, że zawarta pomiędzy stronami umowa o pracę nie może wywołać skutku w postaci podlegania wnioskodawczyni ubezpieczeniom społecznym.

Od powyższego wyroku wnioskodawczyni wniosła kasację, w której zarzuciła:

- nieważność postępowania przed Sądem II instancji w powtórzonym postępowaniu w sprawie o sygn. akt III AUa .../02, oraz Sądem I instancji w powtórzonej sprawie o sygn. akt IV U .../02 poprzez uchybienie przepisowi art 89 § 1 k.p.c. i prowadzenie sprawy pomimo braku umocowania pełnomocnika wnioskodawczyni.
- na podstawie art 379 pkt 5 k.p.c. nieważność postępowania przed Sądem II Instancji w sprawie o sygn. akt III AUa .../03 poprzez pozbawienie wnioskodawczyni prawa do obrony i wydanie przez Sąd I instancji wadliwego postanowienia w sprawie ustanowienia dla powódki pełnomocnika z urzędu do sporządzenia kasacji i prowadzenia sprawy apelacyjnej, oraz rozpatrzenie zażalenia na to postanowienie w dniu rozprawy apelacyjnej i prowadzenie tejże w tym samym dniu, oraz wydanie na niej wyroku.
- na podstawie art. 380 k.p.c. oraz art. 82 k.p.c. naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 477¹¹ § 1 k.p.c. w wydanym w dniu 19 listopada 2002r przez Sąd II instancji postanowieniu o sygn. akt III AUa .../02, gdyż

pracodawca wnioskodawczyni brał czynny udział (z własnej woli) w postępowaniu administracyjnym, a zapadły wyrok przed Sądem I instancji był korzystny zarówno dla wnioskodawczyni jak i jej pracodawcy. Twierdzenie, że był pozbawiony możliwości obrony swych praw na etapie postępowania przed Sądem I instancji wobec przystąpienia do sprawy po stronie wnioskodawczyni w postępowaniu apelacyjnym i możliwością obrony swych praw w dalszym postępowaniu jest krzywdzące dla wnioskodawczyni.

- na podstawie art. 58 § 2 k.c. w związku z art. 473 k.p.c. naruszenie przepisów postępowania przez Sąd I instancji w powtórzonym postępowaniu w sprawie o sygn. akt IV U .../02 poprzez oddalenie wniosku zainteresowanego popartego przez wnioskodawczynię o dopuszczenie dowodu z przesłuchania przedstawiciela pozwanego Zakładu na okoliczność podjęcia przez wnioskodawczynię pracy w firmie „P.” i sprzecznych z zasadami współzycia społecznego działaniami ZUS wobec niej.

- na podstawie art. 393 § 1 pkt 1 k.p.c. naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 83 § 1 k.c. poprzez bezpodstawne stwierdzenie, iż miało miejsce oświadczenie woli złożone drugiej stronie dla pozorów, oraz na podstawie art. 393 § 1 pkt 2 k.p.c. naruszenie przepisów art. 227, 244, 245, 246, 473 k.p.c. poprzez nie uwzględnienie zgłaszanych wniosków dowodowych ze świadków i z dokumentów.

Rozpoznanie niniejszej kasacji przez Sąd Najwyższy uzasadnione jest według skarżącej koniecznością interpretacji założeń podstaw konstrukcji prawa postępowania cywilnego, czy w tym konkretnym przypadku jego rozwiązania zastosowane przez Sądy obu instancji zrealizowały najpełniej ochronę praw wnioskodawczyni i jej pracodawcy i czy na podstawie jego przepisów wydano prawidłowe i słuszne - zgodne z przepisami prawa - rozstrzygnięcia? Chodzi o rozstrzygnięcie dwu zagadnień prawnych:

1. czy przy korzystnym dla wnioskodawczyni i jej pracodawcy rozstrzygnięciu przed Sądem I instancji, w sytuacji gdy od zapadłego wyroku odwoływał się jedynie ZUS, a na etapie apelacji do sprawy po stronie wnioskodawczyni przystąpił z interwencją uboczną jej pracodawca nabywając identyczne prawa co zainteresowany, Sąd II instancji prawidłowo zastosował wykładnię art. 477¹¹ k.p.c.

2. czy działania ZUS wobec wnioskodawczynie polegające na próbie wywiedzenia dwu diametralnie różnych skutków prawnych z faktu podjęcia przez nią pracy w **P.** były zgodne z zasadami współżycia społecznego i czy w związku z powyższym wydana decyzja z dnia 12 września 1999.r. jest ważna i podlega ochronie prawnej?

Rozpoznanie niniejszej kasacji przez Sąd Najwyższy uzasadnione jest również tym iż zaskarżone orzeczenie wydane jest z naruszeniem prawa materialnego jak i procesowego.

W związku z powyższym wniesiono o stwierdzenie nieważności decyzji ZUS z dnia 12 września 2000r - znak WUS 951/2000 - jako wydanej z naruszeniem zasad współżycia społecznego i w oparciu o art. 58 § 2 k.c., jej zmianę i orzeczenie iż wnioskodawczynie podlega ubezpieczeniu społecznemu od dnia 22 listopada 1999.r. z jednoczesnym zniesieniem postępowania toczącego się do tej pory przed Sądami I i II instancji w całości na podstawie odwołania wnioskodawczynie z dnia 6 listopada 2000 r.

Lub o stwierdzenie nieważności postępowania przed Sądem II instancji oraz Sądem II instancji w powtórzonym procesie; chylenie wyroku Sądu I instancji w powtórzonym procesie jako wydanego z naruszeniem przepisów postępowania, co doprowadziło do pozbawienia strony możliwości obrony swych praw, wraz ze zniesieniem postępowania toczącego się przed tym sądem i przekazanie sprawy o sygn. Akt IV U .../00 Sądowi II instancji do dalszego rozpoznania, rozpoznanie postanowienia Sądu z dnia 19 listopada 2002 r., o sygn. Akt III AUA .../02 jego uchylenie i przekazanie sprawy o sygn. Akt IV .../00 sądowi II instancji do dalszego rozpoznania.

Ewentualnie z ostrożności procesowej o zmianę zaskarżonego wyroku, oraz zmianę zaskarżonej decyzji organu rentowego, uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu II instancji w całości a także wyroku Sądu II instancji o sygn. Akt IV U .../02 i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. Skarżąca wniosła także o zasądzenie od pozwanego ZUS na rzecz wnioskodawczynie zwrot kosztów procesu.

Nadto o dopuszczenie dowodów wskazanych w uzasadnieniu niniejszej kasacji na okoliczności tam powołane.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja nie ma usprawiedliwionych podstaw.

Na wstępie należy wskazać na niedostrzeżony przez wnoszącego kasację przepis art. 392 k.p.c., zgodnie z którym „od wydanego przez sąd drugiej instancji wyroku lub postanowienia w przedmiocie odrzucenia pozwu albo umorzenia postępowania kończących postępowanie w sprawie przysługuje kasacja do Sądu Najwyższego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.” Przedmiotem zaskarżenia niniejszą kasacją jest wyrok Sądu Apelacyjnego w R. z dnia 27 lutego 2004 r. III AUa .../03, a zatem w skardze kasacyjnej można podnosić zarzuty przeciwko temu wyrokowi i przeciwko postępowaniu przed tym Sądem. Tymczasem wbrew temu przepisowi wnoszący kasację podnosi wiele zarzutów przeciwko wcześniejszym orzeczeniom Sądów obu instancji, w tym zarzut naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 477¹¹ § 1 k.p.c. przeciwko postanowieniu Sądu Apelacyjnego w R. z dnia 19 listopada 2002 r. III AUa .../02W i zarzut naruszenia przepisów postępowania przez Sąd Okręgowy w K. w sprawie IV.U. .../02; zarzuty te są zatem bezskuteczne. Z tych samych przyczyn bezzasadny jest zarzut nieważności postępowań przed tymi Sądami poprzez uchybienie przez Sądy przepisowi art. 89 § 1 k.p.c. Należy ponadto przypomnieć, że ze względu na charakter kasacji, która jest środkiem odwoławczym od orzeczeń Sądu drugiej instancji, Sąd Najwyższy nie jest uprawniony do badania w ramach bezpośredniej kontroli instancyjnej, czy postępowanie przed Sądem pierwszej instancji jest dotknięte nieważnością. Takie badanie - mające jednak charakter pośredni - byłoby natomiast możliwe, gdyby skarżący w ramach drugiej podstawy z art. 393¹ k.p.c. zarzucił sądowi odwoławczemu obrazę art. 386 § 2 k.p.c. przez nieuwzględnienie nieważności postępowania przed Sądem pierwszej instancji (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 2001 r. V CKN 556/00).

Nie jest trafny zarzut nieważności postępowania zakończonego zaskarżonym wyrokiem Sądu Apelacyjnego w R. z dnia 27 lutego 2004 r. III AUa .../03. Prawa strony do obrony (art. 379 pkt 5 k.p.c.) nie narusza bowiem rozpoznanie przez Sąd drugiej instancji zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji odmawiające ustanowienia dla niej obrońcy z urzędu i utrzymanie w mocy zaskarżonego postanowienia w tym samym dniu, w którym

odbyła się rozprawa apelacyjna, na której zapadł zaskarżony wyrok. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 1999 r. II UKN 418/98 (OSNAPiUS 2000/9/359) trafnie bowiem przyjęto, że odmowa uwzględnienia wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego (art. 117 § 1 k.p.c.) nie pozbawia strony możliwości obrony jej praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.) i nie narusza art. 6 Konwencji z dnia 4 listopada 1950 r. o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

Nie jest trafny zarzut naruszenia zaskarżonym wyrokiem przepisu art. 83 § 1 k.p.c., bowiem zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 1996 r. II UKN 9/96 (OSNAPiUS 1997/11/201) ustalenie treści, a także wad oświadczenia woli (pozorności) jest ustaleniem faktycznym i nie podlega kontroli kasacyjnej. Jeżeli ponadto Sąd drugiej instancji ustalił, że „zawarcie umowy o pracę nastąpiło dla pozoru i zamiarem obu stron było uzyskanie świadczeń z ubezpieczenia społecznego przez wnioskodawczynię, z chwilą urodzenia dziecka”, a wnoszący kasację nie podważył skutecznie tego ustalenia przez przedstawienie zarzutu naruszenia art. 233 § 1 k.p.c., to również z tej przyczyny zarzut naruszenia art. 83 § 1 k.p.c. jest nieusprawiedliwiony.

Biorąc powyższe pod rozwagę Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.